

Chefsjustitieombudsmannen
Elisabet Fura**Protokoll fört vid inspektion av Kriminalvården, anstalten Hällby,
den 5–6 april 2016**

Sammanfattning

Det allmänna intrycket av verksamheten var positivt. Vid granskningen av ärenden om misskötsamhet framkom att handläggningstiderna överlag var korta och besluten välmotiverade. Granskningen av besluten om placering i avskildhet visade att anstalten återger de faktiska omständigheterna till grund för en placering. Av de granskade handlingarna framgick att anstalten ibland har väntat upp till en vecka med att underrätta den intagne om ett beslut. Enligt chefsjustitieombudsmannen (ChefsJO) bör en intagen underrättas om ett beslut mer skyndsamt än så.

Vid inspektionen framkom att anstalten ibland har svårt att bedöma på vilken avdelning en yngre intagen ska placeras. Enligt anstalten beror detta främst på att anstalten inte får del av den bakgrundsinformation som landets socialtjänster har tillgång till. Anstalten beskrev också att de intagna som omfattas av personkretsen till lagen (1992:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) har ökat och att det är svårt att möta de behov som dessa intagna har.

Vid inspektionen antecknades att bostadsrummen och andra lokaler var slitna. I flera rum fanns det klotter på väggarna och renhållningen kunde ha varit bättre. Det saknades också möjlighet att få tillräcklig skydd mot regn på rastgårdarna. ChefsJO konstaterade att flera av de problem som noterats är övergående med hänsyn till den renovering som pågår, men hon uppmanade anstalten att förse rastgårdarna med regnskydd för att gårdarna ska kunna användas även vid dåligt väder.

Flera intagna påtalade under inspektionen att de inte alltid fick ringa sina ombud när de begärde det. Enligt ChefsJO är det viktigt att de intagna får ringa sina ombud och att hanteringen av sådana ärenden sker skyndsamt. Detta gäller även verkställandet av ett sådant beslut. Vid inspektionen framkom också att de intagna inte alltid får en kopia av de framställningar som de gör eller de beslut som anstalten meddelar trots att de begär det. ChefsJO uppmanar anstalten att se över sina rutiner i detta avseende.

Inledning

ChefsJO Elisabet Fura genomförde den 5–6 april 2016 en föranmäld inspektion av Kriminalvården, anstalten Hällby. Vid inspektionen deltog byråchefen Jörgen Buhre, föredragandena Moa Skerfving (områdesansvarig) och Frida Nordholm (protokollförare) samt den internationella samordnaren Charlotte De Geer Fällman.

Inför inspektionen beställde JO:s medarbetare fram protokoll om placeringar i avskildhet och protokoll om ärenden om misskötsamhet för åren 2015 och 2016.

Inspektionens genomförande

Inspektionen inleddes med att chefsJO och hennes tjänstemän hälsades välkomna av tf. anstaltschefen Peter Kjellin, kriminalvårdsjuristen Vickie Sarlin (sektionen för allmänna klientärenden) och kriminalvårdsinspektörerna Dennis Hermansson och Mikaela Sellberg samt tf. kriminalvårdsinspektören Viktor Björklund. Efter en inledande presentation av anstaltens verksamhet redogjorde chefsJO kortfattat för JO:s verksamhet. Därefter gjordes en rundvandring i anstaltens lokaler. Rundvandringen leddes av anstaltens säkerhetssamordnare Eddie O’Gorman.

Under inspektionen genomfördes samtal med de intagna som hade anmält intresse för det. En av de intagna lämnade efter sitt samtal in en anmälan som lades upp som ett särskilt klagomålsärende. Samtal fördes också med personalföreträdarna Kristina Jansson (ST) och Vuokko Räisänen (Seko), sjuksköterskan Marie Svahn och det vakthavande befälet Christian Strandberg. Parallellt med de olika samtalen granskades ett urval av de handlingar som beställts fram.

Inspektionen avslutades med en genomgång där chefsJO och hennes tjänstemän redogjorde för sina iakttagelser. Vid redogörelsen deltog, förutom de som närvarade vid den inledande genomgången, även klienthandläggarna Jari Manner och Boggi Svensson Freij.

Iakttagelser under inspektionen

Organisation och verksamhet m.m.

När det gäller anstaltens organisation och verksamhet hänvisades till anstaltens verksamhetsbeskrivning, se [handling 6](#). Därutöver antecknades följande:

Hällby är en av landets minsta anstalter med 98 nominella platser och 17 platser för intagna i avskildhet. Anstalten är placerad i högsta säkerhetsklass. Anstalten byggdes år 1958 som en ungdomsanstalt och i mitten av 70-talet blev anstalten en så kallad rixanstalt med hela landet som upptagningsområde. Under år 1994 byggdes anstalten ut med en bostadsavdelning. Den 5 april 2016 fanns det 78 intagna i anstalten varav tolv av de intagna kommer att utvisas efter avslutad verkställighet.

Verksamheten leds för närvarande av en tf. anstaltschef. Verksamhetsområdet är uppdelat i fem enheter där en kriminalvårdsinspektör är chef över det dagliga arbetet vid varje enhet. Anstaltsledningen består av en tf. anstaltschef, tre

kriminalvårdsinspektörer och fyra klienthandläggare. Inspektörerna utgör ledningsgruppen som är den tf. anstaltschefens rådgivande organ och instrument för ledning, samordning, planering och uppföljning av verksamheten inom organisationen. Under kriminalvårdsinspektörerna finns sju vakthavande befäl. Två av klienthandläggarna har en rättsvårdande funktion och de fungerar som ett stöd för både ledningen och avdelningarna.

Anstalten består av fem bostadspaviljonger varav tre normalavdelningar, en behandlingsavdelning och en avskildhetsavdelning. Varje normalavdelning har 20 platser medan behandlingsavdelningen har 32 platser. Det finns en ungdomsavdelning med sex platser i samma byggnad som avskildhetsavdelningen. På avskildhetsavdelningen finns det 17 platser. Samtliga avdelningar är sektionerade från varandra, vilket innebär att de intagna som huvudregel endast träffar intagna från samma avdelning. På sysselsättningen i verkstaden kan de intagna dock träffa intagna från andra avdelningar. Till varje paviljong finns en rastgård. Inläsningen påbörjas kl. 18.45 varje dag och bostadsrummen är låsta mellan kl. 19.00–7.00. Stora delar av anstaltens lokaler och ytterområden är kameraövervakade, men någon upptagning av ljud sker inte.

Anstaltens lokaler håller för närvarande på att renoveras. Renoveringen sker etappvis med en avdelning i taget. En av paviljongerna är helt klar och den invigdes av regionchefen den 1 april 2016. De intagna kommer att flytta in i de nya bostadsrummen inom kort. Bostadsrummen kommer att se ut som tidigare och det kommer alltså även fortsättningsvis inte att finnas några toaletter i rummen på normalavdelningarna. Detta för att inte öka isoleringen från andra. Enligt tidsplanen kommer renoveringen att vara helt klar år 2018.

I anstalten placeras manliga intagna och ca 80 till 90 procent av de intagna har en annan etnisk bakgrund än svensk. Det finns därför kulturella skillnader som anstalten måste hantera. Majoriteten av de intagna pratar svenska eller engelska. Det förekommer andra språk och om anstaltens personal inte talar dem anlitas en tolk. Många av de intagna tillhör olika kriminella gäng. Det försvårar placeringen av de intagna. Anstalten tar också emot intagna som har misskött sig på andra anstalter.

Anstalten har noterat en ökad andel unga som tillhör så kallade postnummer-gäng. Det är ungdomar som har vuxit upp i en stadsdel och som har en begränsad uppfattning om omvärlden. Ungdomarna är ofta kända för kommunerna, men på grund av sekretesslagstiftningen lämnar kommunerna inte någon information om de ungas historik. Enligt anstalten är det svårt att placera dem på rätt avdelning från början och det händer att de placeras i konstellationer som inte fungerar. Det leder också till ett onödigt merarbete för anstalten. Anstalten har sett att ungdomarna är formbara och att det går att se en skillnad i ungdomarnas beteende redan efter några månader i anstalten. Den tid som ungdomarna avtjänar är normalt kortare än den tid som intagna som är äldre avtjänar och det är mycket som ska hinnas med under verkställigheten. Det finns för närvarande tio ungdomar i anstalten, men det

finns endast sex platser på ungdomsavdelningen. De ungdomar som inte kan placeras på den avdelningen placeras i stället på någon av normalavdelningarna.

Anstalten har noterat att den andelen intagna som har olika neuropsykiatriska funktionshinder har ökat. Även den andel intagna som omfattas av personkretsen till LSS har ökat och anstalten har särskilt svårt att möta de behov som den gruppen har. Det pågår ett arbete inom Kriminalvården att ta fram riktlinjer och rutiner som är gemensamma för samtliga anstalter i landet.

Bemanning, utbildning av personal och bemötande m.m.

Anstalten har ca 100 anställda varav 63 anställda är kriminalvårdare. Ca 40 procent av de anställda är kvinnor. Andelen kvinnor har ökat, men med hänsyn till de som placeras i anstalten och den säkerhetsklass anstalten tillhör anser anstalten att det inte är möjligt att ha en högre andel kvinnor än så. Av de anställda ska 6,8 personer vara ledare för de program som erbjuds, men i dag finns endast fyra sådana ledare.

Under de senaste åren har anstalten satsat på utbildning av personal. Utgångspunkten är att all personal ska ha samma grundutbildning och först därefter ges möjlighet till specialisering. Det finns också en plan för personalens utveckling. Enligt planen är fokusområdena incidenthantering, konflikthantering och självskydd samt trygghet i vardagen. Det återstår att arbeta med fokusområdet trygghet i vardagen. Anstalten har även arbetat för att öka personalens engagemang bland annat genom regelbundna arbetsplatsträffar. Inför dessa har tf. anstaltschefen lämnat skriftlig information om frågor som inte lämpar sig för träffarna. Personalen ges därigenom möjlighet att lägga tid och fokus på mer viktiga frågor. Anstalten har också förenklat informationsvägarna och tydliggjort personalens ansvar att ta till sig information som lämnas.

Personalomsättningen har varit låg fram till nyligen. Migrationsverket och olika HVB-hem har rekryterat personal från Kriminalvården och den lokala industrin påverkar också möjligheterna att rekrytera personal. Antalet sökanden har minskat och sökandena har dessutom varit mycket unga. Det har också varit svårt att hitta kompetent personal. Rekryteringsproblemen till landets anstalter har bedömts så allvarliga att Kriminalvårdens generaldirektör Nils Öberg har informerats om dem.

Anstalten beskriver att den är en regeltrogen anstalt. Att anstalten är noga med att följa regler och rutiner skapar en förutsebarhet för de intagna och anstalten har bedömt att det är nödvändigt utifrån den säkerhetsklass som anstalten är placerad i. Anstalten arbetar mycket för att bryta de grupperingar som uppstår till exempel genom att främst ha program som riktar sig mot individen i stället för mot gruppen.

Samtal med personalföreträdare

Av samtalen med personalföreträdare framgick att de anställda i stort är nöjda med att arbeta i anstalten. Företrädarna anser att ledningen är bra på att involvera företrädarna i frågor som rör de anställda, men det händer också att beslut fattas utan att de tillfrågas. Företrädarna är med i en lokal samverkansgrupp som sammanträder en gång per månad och de deltar också vid intervjuer av personal.

Enligt personalföreträdarna tas den vikarierande personalen väl om hand och de fast anställda behandlar vikarierna på samma sätt som andra kollegor. All personal erbjuds utbildning och fortbildning i tillräcklig utsträckning. De svårigheter som finns med arbetet i anstalten gäller främst samarbetet med andra aktörer under en intagens verkställighet och inte anstalten som sådan. Programverksamheten kan ibland vara svår att genomföra med hänsyn till anstaltens säkerhetsklass. Personalen måste hela tiden väga säkerhetsaspekten mot hur programmet kan genomföras.

Vid incidenter finns det både en stödgrupp och en krisgrupp för personalen. Våld och hot mot personal förekommer sällan och det finns tydliga rutiner för hur sådana situationer ska hanteras när de uppstår. Våld och mobbing mellan intagna förekommer, men inte heller det sker i särskilt stor utsträckning.

Enligt personalföreträdarna är personalstyrkan för liten utifrån anstaltens säkerhetsklass. Detta märks främst nattetid när dörren till ett intagens bostadsrum ska öppnas. Man måste alltid vara tre personer då och det är svårt med nuvarande bemanning. Ensamarbete sker till viss del i programverksamheten, men det finns alltid annan personal i närheten eller via monitorer. Personalen utsätts inte för onödiga risker och på avdelningarna är man alltid minst två personal.

Inskrivning och information om rättigheter

Inskrivning av intagna sker på nedervåningen i den administrativa byggnaden. Lokalen är sparsamt möblerad med en mottagningsdisk och en metalldetektor som den intagne får passera igenom. Det finns inget informationsmaterial eller andra handlingar på disken. Enligt anstalten är det sällan mer än en person som skrivs in samtidigt. Vid inskrivningen visiteras den intagne. Han tilldelas kläder för såväl arbete som fritid. Han får lämna urinprov för kontroll av drogfrihet. En hälsodeklaration fylls i och han får lämna uppgifter om närmaste anhörig och eventuella barn. Han informeras om de besöksrutiner som gäller och han tilldelas en kontaktperson. Om personal inte behärskar det språk som den intagne talar anlitas en tolk, vanligen per telefon. Anstalten försöker att göra inskrivningsproceduren kort eftersom miljön inte är trevlig. Avsikten är att den intagne ska få komma till en avdelning så snart som möjligt. På det aktuella våningsplanet finns också en tulltoalett som är placerad i ett litet rum med synliga rör i taket. Enligt personalen används inte tulltoaletten så ofta, men det händer att andra anstalter lånar den för kontroller av intagna.

När den intagne placeras på avdelningen får han möjlighet att ringa ett ankomst-samtal. Detta dokumenteras. Under de första dagarna på avdelningen får han sedan genomgå ett särskilt introduktionsprogram. Enligt programmet tilldelas han ett rum och han får information om signalanordning och brandrutiner. Han får blanketter om telefon- och besökstillstånd samt ett informationshäfte om anstalten. Häftet finns endast på svenska. Den intagne informeras om provtagningsrutiner, rutiner vid öppning och inlåsning samt rutiner om tillgängliga lokaler. Han får också information om programteamets verksamhet. Det är inte vanligt att den intagne ber om ett samtal med anstaltsledningen. Samtal sker i stället främst med anstaltens

säkerhetssamordnare. Den intagne informeras också om verkställighetsplanen och dess syfte samt om de sysselsättningar som finns.

Bostadsrum och gemensamma utrymmen m.m.

Behandlingsavdelningen består av 32 platser. Beläggningsgraden är i genomsnitt 90 procent. Bostadsrummen är möblerade med bland annat en säng, en garderob och ett skrivbord. Rummen har fönster med gardiner. Det finns toalett på rummen. Intagna som är placerade på avdelningen har vissa förmåner i förhållande till intagna på normalavdelningarna. Behandlingsavdelningen är mer öppen och de intagna kan röra sig fritt i hela paviljongen. Det finns en särskild verksamhet i form av brotts- och missbruksrelaterade program och utbildning. Det finns ett gym som alltid är öppet och det finns också ett storkök där de intagna kan laga mat. En förutsättning för placering på avdelningen är att de intagna ingår en förbindelse med anstalten som innebär att de åtar sig att följa vissa krav för placeringen. Den intagne ska bland annat vara totalt drogfri och lämna urinprov regelbundet. Han ska efter uppmaning av personal lämna utandningsprov och delta aktivt i verksamhet och program samt visa respekt mot medintagna och personal.

På normalavdelningarna finns det 20 platser som är uppdelade på två korridorer. Bostadsrummen är små och det finns ingen toalett på rummen. Väggarna är av betong och målarfärgen har nöts bort på flera ställen.

På ungdomsavdelningen finns det sex platser. Bostadsrummen på den avdelningen är något större än bostadsrummen på normalavdelningarna. Det råder en familjär stämning och de intagna får lära sig det som behöver göras i ett vanligt hushåll som att tvätta och laga mat. På avdelningen prioriteras de intagnas utbildning och alla studerar. Det finns en pedagog ansluten till Lärcentrumet och ämneslärare finns på distans. Utöver studierna ägnar sig de intagna åt annan sysselsättning. De har möjlighet att träna en timme per dag och de har tillgång till bland annat olika kunskapsspel. För att försöka få de intagna att ändra sitt levnadssätt har anstalten nyligen påbörjat ett samarbete med en organisation som heter Livskraft. En gång i veckan kommer företrädare från organisationen till avdelningen. Organisationen riktar sig mot ungdomar och har ett koncept som skiljer sig åt från andra liknande organisationers som exempelvis Kriminellas revansch i samhället (KRIS). Livskraft erbjuder en helhetslösning för ungdomar som också innefattar hjälp med bostäder och arbete. Även om samarbetet inte har pågått särskilt länge anser anstalten att det hittills har fungerat mycket bra.

På isoleringsavdelningen finns det 17 platser. Det är normalt mellan sju till tolv intagna som är placerade på avdelningen. Avdelningen är uppdelad i två enheter. På den ena enheten placeras de intagna som bedöms som våldsamma medan övriga intagna placeras på den andra enheten. Bostadsrummen är små. Det finns klotter på väggarna och betonggolven är slitna. Det finns fönster med gardin, men tyget är slitet. Det finns inte några toaletter på rummen. Det duschrum som finns är ganska stort och det ser rent ut. Ingen konstig lukt märks. På avdelningen finns det sex

kriminalvårdare på dagtid och fyra nattetid och på helger. Det finns tre rastgårdar i anslutning till avdelningen. Det finns ett mindre regnskydd längs med kanterna.

En intagen som är placerad på normalavdelningen framförde i samtal klagomål mot att personalen trakasserade honom genom att plocka bort inredningen från bostadsrummet. Han har inga hyllor i sitt rum nu. Miljön i bostadsrummet är undermålig och han har gjort en anmälan till miljökontoret. En annan intagen beskrev att bostadsrummen är i mycket dåligt skick och att det finns svartmögel överallt.

Sysselsättning

Grundsysselsättningen i anstalten består av verkstadsarbete i form av montering och förpackning. Sysselsättningen i övrigt består av studier, motivations- och påverkansprogram samt yrkesutbildning inom plåt- och svets, storkök och plattsättning. Utbildningen inom storkök kommer att läggas ned under maj 2016 eftersom den i princip endast är en förberedande kurs. Intresset för utbildningarna varierar bland annat utifrån hur många av de intagna som ska utvisas efter verkställigheten eftersom dessa inte har rätt att gå yrkesutbildningar. På anstaltens Lärcentrum kan de intagna studera. De intagna studerar främst på grundskolenivå eller på gymnasial nivå. Några intagna läser kurser på högskolenivå.

Om en intagen utan giltigt skäl inte utför eller deltar i anvisad sysselsättning ses det som misskötsamhet och en rapport om arbetsvägran upprättas.

Flera intagna framförde i samtal klagomål mot att det är personalen som avgör om den intagne är sjuk eller inte. Enligt klagomålen har personalen inte den kompetens som krävs för att avgöra om en intagen är sjuk. En intagen framförde synpunkter mot att man var tvungen att hålla sig på rummet vid sjukskrivning. En annan intagen berättade att han var tvungen att gå till sysselsättningen trots att han var mycket sjuk. Detta för att han inte skulle drabbas av en varning och en uppskjuten villkorlig frigivning. Han berättade också att han under de åtta månader som han avtjänat vid upprepade tillfällen nekats att påbörja ett program med motiveringen att personalen inte har tid eller att det saknas personal.

Fritidsaktiviteter

På anstaltens område finns det bland annat en gymnastiksal och en lokal för konditionsträning. Det finns inget bibliotek i anstalten, men anstalten köper in pocketböcker efter önskemål. Det är främst böcker på svenska som har köpts in. Besökare får ha med sig böcker till de intagna. Ungdomsavdelningen kommer att få en läsplatta på prov. Därutöver finns det olika religiösa besöksgrupper som de intagna kan samtala med och anstalten besöks varje vecka av representanter från Svenska kyrkan, en frikyrka och en imam. Anstalten kan ordna kontakt med andra religiösa samfund.

Vid samtal med de intagna efterfrågades fler fritidsaktiviteter. Flera av de intagna beskriver att det inte finns någonting att göra och att det särskilt gäller på helgerna. När det inte finns något att göra blir det lätt tjafs och bråk. Flera av de intagna med placering på normalavdelningarna framförde också klagomål mot att de som var

placerade på behandlingsavdelningen erbjöds fler fritidsaktiviteter än de på normalavdelningarna. På behandlingsavdelningen får de intagna extra promenader och de får dessutom röka fler cigaretter. De får också delta i fler program.

Några av de intagna framförde i samtal klagomål mot att fjärrkontrollerna till TV-apparaterna hade tagits bort. Anledningen till detta ska ha varit att flera intagna har förstört dem. Detta gör också att funktionen text-TV inte kan användas. Flera intagna framförde också synpunkter på att kortlekar inte längre får innehas.

Handläggning av framställningar från intagna

En hemställan kan antingen läggas i en postlåda eller lämnas direkt till personalen. Det vanligaste är att en intagen lämnar sin hemställan direkt till personalen som därefter lägger den i ett särskilt postfack. Handlingen vidarebefordras sedan till den administrativa avdelningen för handläggning.

I samtal med intagna framfördes flera klagomål mot anstaltens hantering av framställningar från intagna. Framställningar tappades enligt intagna bort eller försvann. Några intagna beskrev att det ibland tog lång tid innan anstaltens fattade beslut medan andra intagna beskrev att de visserligen snabbt fick ett beslut, men att det i stället tog lång tid innan beslutet verkställdes. En intagen berättade att han hade väntat i fem månader på ett besked om permissioner och kvalifikationstid.

Flera intagna beskrev i samtal att de inte fick en kopia av hemställan och anstaltens beslut trots att de begärde det. En intagen berättade att han nekades att ta del av handlingar från år 2015 och att han hade vägrats en kopia av beslut. Han fick efter lång tid möjlighet att läsa beslutet avskilt, men han fick vänta i flera veckor på ett ledigt rum. Han anser att hans möjlighet att överklaga ett beslut begränsades genom anstaltens hantering. Han beskrev också att han hade nekats att få prata med anstaltschefen. Anstalten har inte heller verkställt ett beslut om ersättning för förstörd egendom.

Några av de intagna framförde klagomål mot hur anstalten utformade sina beslut. Flera av de intagna uppgav att de inte förstod skälen till besluten. Andra intagna beskrev att anstalten inte lämnat någon motivering till besluten. En intagen berättade att anstalten inte översatte ett beslut om utvisning för en intagen utan personalen bad i stället en av de andra intagna som var landsman med den som beslutet gällde att översätta beslutet.

Gemensamhet och avskildhet

I samtal med intagna från olika avdelningar framfördes klagomål mot personalen på avskildhetsavdelningen. Det framfördes också synpunkter mot hur anstalten har agerat när hela avdelningar har isolerats.

En intagen på avskildhetsavdelningen berättade i samtal att han upplevde att personalen gör som den vill på den avdelningen. Han berättade om ett tillfälle då han var placerad i en observationscell. Han var där i elva dagar och bar fängsel under hela tiden. Fängslet togs varken av när han skulle duscha eller gå på toaletten

och det var därför svårt för honom att sköta sin hygien. Personalen har också lurat honom att skriva under ett straffidsbeslut. Vid det tillfället sträckte personalen fram ett papper som han skulle skriva under. Han såg inte att det i själva verket var två handlingar som låg på varandra och att det endast var underskriftsdelen för straffidsbeslut, som låg underst, som stack ut. Han trodde därför att han skrev under ett annat papper. Personalen har också upprättat felaktiga rapporter och ägnar sig åt kollektiv bestraffning. Personalen har vidare förstört hans CD-spelare. Han har inte heller fått svar på flera av de framställningar som han har lämnat in och han har inte fått prata med sin advokat trots att han har begärt det.

En annan intagen berättade att de intagna på en avdelning varken fick duscha eller gå på promenad under flera dygn i februari och mars månader i samband med att samtliga intagna placerades i avskildhet. Ytterligare en intagen framförde sådana klagomål. Han har förståelse för att man under ett bråk håller en hel avdelning i avskildhet under tre dygn, men att inte få duscha eller få frisk luft är omänskligt.

En intagen beskrev att han under placering i avskildhet vid flera tillfällen har nekats att ta sin medicin och att gå på toaletten. Han har sedan tidigare gjort en anmälan till JO avseende detta.

Flera intagna berättade att personalen hotar med placering i avskildhet om man ifrågasätter personalen eller att man kan hamna på ”banan” (normalavdelningarna) om man missköter sig. Man drabbas också av någon form av bestraffning om man skickar in anmälningar till JO.

Kontakt med omvärlden

Besök

En intagen som är ny på anstalten ska skicka ut blanketter om samtycke till de anhöriga som han vill ha besök av. När en blankett kommer tillbaka hanteras den som en ansökan. Samtycke behöver inte hämtas in om personen redan har godkänts under den nuvarande verkställigheten. Den intagne kan då ansöka direkt om besökstillstånd via en hemställan. Efter en individuell prövning kan anstalten medge besökstillstånd för ett begränsat antal besökare. Den intagnes familjenätverk prioriteras. Besök kan ske med eller utan bevakning.

Det finns åtta besöksrum och en besökslägenhet. Det är sällan fullbelagt. Besökslägenheten är främst avsedd för intagna med barn. I lägenheten finns det bland annat ett rum med leksaker för barn. Bevakade besök sker måndagar och fredagar kl. 14.00–15.00. Besöksrummen erbjuds på tisdagar och onsdagar kl. 9.00–15.45 (tre rum) och på lördagar, söndagar och helgdagar kl. 9.00–11.00 och kl. 14.00–17.00 (fem rum). Besökslägenheten kan användas på måndagar till fredagar kl. 9.00–15.45 och lördag, söndag och helgdag kl. 9.00–16.30. Godkända besökare bokar tid per telefon medan bokning av besökslägenheten sker via hemställan.

Inför ett besök förs den intagne till besöksavdelningen av två vårdare. Han får byta kläder i närvaro av personal i ett mindre rum och han visiteras både före och efter besöket. Rummet där ombyte sker är kameraövervakat. Även den intagnes

besökare kan komma att bli visiterade, men det sker i ett annat rum. Intagna och besökare använder olika ingångar till besöksrummen och besökslägenheten.

I samma korridor som besöksrummen och besökslägenheten finns ett mindre rum med en spännbältessäng. Rummet är kameraövervakat och sekundbevakning är möjlig. Det är klotter på väggarna i rummet. Det finns inte någon möjlighet till promenader i anslutning till detta rum.

En intagen framförde i samtal klagomål mot att det finns en kamera i det omklädningsrum som används inför ett besök. Han upplevde det som kränkande att ha en kamera i det omklädningsrummet eftersom det inte går att veta vem som tittar på skärmen i centralvakten. Ärendet utreds i särskild ordning (se JO:s dnr 1692-2016).

Telefoni

En intagen som är ny på anstalten ska skicka ut blanketter om samtycke till kontakt till de vänner och anhöriga som han vill kunna ringa till. Ett förtryckt kuvert med anstaltens postadress skickas med blanketten. När samtycket kommer in hanteras det som en ansökan. Är numret och abonnenten redan godkända sedan tidigare under den nuvarande verkställigheten behöver den intagne inte inhämta något nytt samtycke. Den intagne kan då direkt ansöka om telefontillstånd via en hemställan. Tillstånd till IP-telefonabonnemang medges inte. Telefon finns på bostadspaviljongerna och telefonkort kan köpas i kiosken.

Samtal som betecknas som tjänstesamtal till exempelvis frivård, socialtjänst, advokatsamtal och likande bekostas av anstalten. För att ringa ett tjänstesamtal måste den intagne lämna en hemställan. Sådana samtal kan den intagne ringa med hjälp av personal i enskilt rum.

I samtal framförde en intagen klagomål mot att anstalten har en mer strikt hållning gällande möjligheterna att ringa närstående än vad andra anstalter har. Han berättade att han i anstalten Kumla hade rätt att ringa sin sambo och sina tre barn en gång per vecka och att han fick prata tio minuter med var och en. Sedan ankomsten till anstalten Hällby har han endast tillstånd att ringa sin sambo och ett av sina barn en gång per månad. Han har inte fått någon motivering till beslutet och han har inte heller fått någon förklaring till varför beslutet skiljer sig avsevärt från det beslut som anstalten Kumla hade meddelat gällande samma sak. Han berättade också att anstalten var snabb med att handlägga en ansökan om telefonstillstånd till ett ombud, men att det tog tid innan det kunde verkställas.

Ytterligare en intagen framförde i samtal att hans möjligheter att ringa till anhöriga hade begränsats sedan han bytt till anstalten Hällby. Han tyckte att hans möjlighet att behålla kontakten med sitt barn hade försämrats sedan han kom hit. Han var också kritisk till att han måste göra en hemställan inför varje kontakt med sitt ombud. Det borde vara möjligt att ge ett tillstånd för flera kontakttillfällen på en gång.

En annan intagen berättade i samtal att han fick vänta i en till två månader för att få ett besked från anstalten om han fick ringa sitt ombud eller en myndighet.

Post

Anstaltens brevlåda töms varje vardag kl. 7.30 och posten delas ut på eftermiddagen. Post kan komma att granskas av personalen. Granskningen görs som regel stickprovvis, men den kan också ske regelbundet. Det vakthavande befälet sköter granskning av paket som innehåller olika föremål.

Kroppsbesiktning, kroppsvisitation och provtagning

I anstalten tillämpas urinprovstagning och de intagna är skyldiga att på begäran lämna sådant prov för kontroll av drogfrihet. Urinprov lämnas vid ankomsten och stickprovvis under vistelsen. Urinprov lämnas alltid under uppsikt av personal. Det förekommer inte särskilt mycket narkotika i anstalten. Anstalten har tillgång till två narkotikahundar som används för att söka efter narkotika.

I samtal med flera intagna framfördes kritik mot att kvinnlig personal närvarar vid urinprovstagning trots att det alltid finns manlig personal i närheten. En intagen framförde att den tid som man fick sitta avskildhetsplacerad i avvaktan på att lämna urinprov var för kort. En annan intagen framförde synpunkter mot att det inte fanns någon morgonrock i det rum där urinprov lämnas. Han tyckte också att man som på flera andra anstalter borde få provresultaten i skriftlig form.

Flera intagna framförde i samtal klagomål mot visitationerna på anstalten. Det är många visitationer varje dag och det är kvinnlig personal som utför dem trots att det finns manlig personal att tillgå. De intagna anser att det borde räcka med att de passerar igenom en metalldetektor. En intagen beskrev att han vid lunchtid redan hade genomgått fem visitationer.

Hälso- och sjukvård

Anstalten har två sjuksköterskor anställda på heltid. De finns i anstalten på vardagarna. En psykiatriker finns i anstalten en dag per vecka medan en distriktsläkare finns på plats en halv dag per vecka. En psykolog finns i anstalten en dag varannan vecka. Tandläkare kommer till anstalten en gång varannan månad. Anstalten tillhandahåller ordinerad medicin, medicinska salvor och krämer, vissa mediciner för egenvård samt nödvändig provtagning och vaccination. Anstaltens sjukvård har telefontid vardagar mellan kl. 11.15–12.00 för akuta ärenden. Ordinerad medicin förvaras av personal på respektive avdelning. Sådan medicin delas ut av anstaltens personal och ska intas i närvaro av personal. Det är flera intagna som har ordinerats medicin för olika neuropsykologiska funktionshinder. Enligt anstalten är det svårt att komma till rätta med att intagna, som inte har ordinerats läkemedel, ändå brukar sådana läkemedel.

En intagen berättade i samtal att han har slutat att medicinera trots att han är i behov av medicinering. Han slutade eftersom han vid varje intag fick visa upp munhålan för anstaltens personal på avdelningen för att de skulle kontrollera att han hade svält den. En sådan kontroll var en förutsättning för att han över huvud taget skulle få medicinen föreskriven och han tycker inte att det är en undersökning

som är frivillig. Ytterligare en intagen ifrågasatte frivilligheten av att visa munhålan när en vägran innebar att man inte fick någon medicin alls.

En annan intagen framförde synpunkter mot att olika anstalter tillämpade olika regler när det gäller föreskriven medicin. Han berättade att läkaren på anstalten hade tagit bort mediciner som en läkare på en annan anstalt hade skrivit ut.

Samtal med sjuksköterskan

Av samtalet med sjuksköterskan framkom bland annat följande:

Om en intagen vid inskrivningen på hälsodeklarationen har fyllt i att han använder läkemedel får han alltid träffa sjukvården. Det händer att en medicin som tidigare har ordinerats en intagen tas bort vid en ny placering.

Det finns rutiner för hur tidsbokning sker. Den intagne ska lämna en hemställan om att träffa sjuksköterskan till anstaltens personal. Hemställan lämnas i ett slutet kuvert. De intagna kallas till sjuksköterskan enligt en särskild prioriteringsordning. Väntetiden bestäms utifrån ärendets art och de symtom som den intagne beskriver på hemställan, men en intagen får normalt en tid inom en vecka. Om det gäller snabba frågor eller om något är akut kan personalen ringa direkt till sjuksköterskan. Vid akuta sjukdomsfall på natten bedömer vakthavande befäl vad som ska göras. En intagens arbetsförmåga avgörs av personalen. Om personalen är tveksam kan den kontakta sjukvården.

Flera av de intagna har ordinerats medicin för neuropsykiatriska funktionshinder. Läkemedlet lämnas i dospåsar till respektive paviljong. Inför en ordination gör läkaren en bedömning om vilka behandlingsvillkor som ska gälla. För att säkerställa att den intagne tar medicinen får den intagne visa munhålan för personalen. Det är endast fråga om en okulär besiktning.

De intagna har möjlighet att göra planerade sjukhusbesök. Det är i sådana fall anstaltsläkaren som skickar en remiss till sjukhuset. En bekräftelse på tiden skrivs bland annat in i journalen.

Sjuksköterskan bevakar att de intagna som är placerade i avskildhet får genomgå läkarundersökningar enligt de tidsintervall som är föreskrivna i lagstiftningen. Undersökningen genomförs oftast på avskildhetsavdelningen.

Samtal med vakthavande befäl

Av samtalet med det vakthavande befälet framkom bland annat följande:

Vid sjuktransporter bedöms säkerhetsnivån utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Oftast görs bedömningen att transportpersonalen ska använda tjänstedräkt. Målsättningen är att synas så lite som möjligt vid en transport och fängsel kan till exempel skylas med kläderna. Vid transporter samarbetar anstalten med externa aktörer såsom polis och ordningsvakter vid sjukhuset. Vid ankomsten till sjukhuset förs den intagne in en annan väg än genom huvudentrén. Han förs oftast direkt till ett undersökningsrum i stället för till ett väntrum. Vid undersökningen närvarar ofta

personal, men detta beror på den säkerhetsbedömning som har gjorts. Ingen intagen har hittills tagit illa upp av personalens närvaro. Om det under besöket uppstår behov av att ta av fängsel för att en undersökning ska kunna genomföras ringer transportpersonalen till det vakthavande befälet, som fattar beslut.

Övriga frågor

Anstalten serverar frukost, lunch och kvällsmål. På tisdagar serveras endast vegetarisk mat. På sysselsättningen och på Lärcentrumet erbjuder anstalten smörgåsar som mellanmål.

I samtal med intagna framfördes klagomål mot att de inte fick ta med sig frukt till sysselsättningen i verkstaden eller till Lärcentrumet.

Avslutande genomgång

ChefsJO tackade inledningsvis för ett vänligt bemötande inför och under inspektionen. Hon berättade att kontakterna med anstalten har fungerat mycket bra och att hon har mötts av en öppen och positiv attityd från såväl personal som intagna. Det samlade intrycket av anstaltens verksamhet var gott.

Granskning av handlingar

JO:s tjänstemän redogjorde för sina iakttagelser i samband med granskning av handlingar.

När det gäller beslut om placering i avskildhet har motiveringarna till besluten och formuleringarna i besluten blivit bättre under åren 2015 och 2016 jämfört med besluten från år 2014. De äldre besluten innehöll knapphändiga uppgifter om händelseförlopp och bristfälliga motiveringar om skälen till en åtgärd medan besluten under senare tid är mer välmotiverade och preciserade. Det går numera att utläsa de egentliga skälen till besluten och formuleringar som exempelvis ”vad som framkommit i ärendet” används inte. I några fall har det tagit upp till en vecka innan den intagne har underrättats om beslut och någon förklaring till dröjsmålet framgår inte. Anstalten har företagit omprövningar av beslut om placering i avskildhet i rätt tid i samtliga fall och anstalten har också genomfört läkarundersökningar i enlighet med gällande regelverk. Det är tydligt att det finns en väl fungerande rutin för omprövningsförfarandet.

Anstalten bekräftade att JO:s anmärkningar var riktiga och anförde att det ibland har tagit viss tid innan den intagne har underrättats om ett beslut. Anstalten har pratat om vilken rutin som ska gälla vid underrättelse av beslut. Det är ibland svårt att avgöra om en kriminalvårdsinspektör eller en personal från den administrativa avdelningen ska underrätta den intagne om beslutet. När det gäller omprövningarna av besluten om placering i avskildhet använder anstalten ett systemverktyg som påminner om de kontroller som ska göras. Anstalten kommer att använda verktyget även i fortsättningen eftersom det är ett bra hjälpmedel.

När det gäller misskötsamhetsärendena har JO:s tjänstemän inte kunnat se några problem med handläggningstider eller dröjsmål med underrättelse om beslut.

Anstalten handlägger ärendena snabbt och besluten är generellt sett välmotiverade. Besluten innehåller hänvisningar till tillämpliga bestämmelser och det går att utläsa de faktiska omständigheterna. Ibland brister anstalten i att lämna fullständiga laghänvisningar. I enstaka fall har anstalten inte anpassat beslutsmotiveringen efter de faktiska omständigheterna och låtit standardformuleringar från beslutsmallen vara kvar i beslutet.

Anstalten bekräftade att fullständiga laghänvisningar inte alltid har lämnats och att det kan vara lätt att missa att ta bort formuleringar som redan finns i beslutsmallen.

Rundvandring i lokalerna

JO:s tjänstemän redogjorde för sina iakttagelser i samband med rundvandringen i lokalerna.

Intrycket under rundvandringen var genomgående positivt. Ungdomsavdelningen var välordnad med större och trevliga rum. Den nyrenoverade normalavdelningen var fin. De övriga paviljongerna var slitna och flera utrymmen upplevdes som trånga. På flera av rastgårdarna saknades det regnskydd. Det borde vara en enkel sak att åtgärda. Där lokalerna var nedgångna var det tydligt att toleransen för smuts var högre. I flera utrymmen noterades snusprillor i tak och klotter på väggarna. Vid inskrivningen var miljön torftig och tulltoaletten var placerad i ett mörkt utrymme. Merparten av den information som ska lämnas till den intagne vid inskrivningen lämnades först vid ankomsten till avdelningen. Förflyttningen till avdelningen skedde dock så skyndsamt som möjligt. Det informationshäfte som lämnades till den intagne fanns endast på svenska. Om dokument ska översättas till andra språk bör det göras centralt från Kriminalvården för kvalitetssäkring och enhetlighet.

Anstalten instämde i att lokalerna är slitna och att en konsekvens blir att det inte hålls efter ordentligt. Enligt anstalten kommer detta inte att vara något problem när renoveringen är slutförd. Anstalten kommer att se över regnskydden efter JO:s besök. Målsättningen är att inskrivningsprocessen ska ske snabbt och att endast vissa frågor ska ställas vid inskrivningen. Vid inskrivningen ställs endast de nödvändigaste frågorna till den intagne och övriga frågor hanteras därefter på respektive avdelning. Miljön är mer behaglig för den intagne på avdelningen och anstalten tycker att rutinen fungerar bra. All information som ska lämnas till den intagne kan ändå lämnas till honom inom rimlig tid från det att inskrivningen sker. Anstalten strävar efter att anställa personal som talar flera språk eftersom det underlättar anstaltens arbete, men informationsmaterialet om anstalten finns endast på svenska.

Samtal med de intagna

JO:s tjänstemän redogjorde för en del av de synpunkter som kommit fram i samtalen med de intagna och anstalten bemötte uppgifterna enligt följande:

Sysselsättning och fritidsaktiviteter

Anstalten berättade att det inte finns någon särskild kassa som är avsedd för enbart fritidsaktiviteter. De medel som används tas från anstaltens budget. Under år 2014

lades 178 000 kronor på olika fritidsaktiviteter. Två gånger per år tar anstalten in förslag på olika fritidsaktiviteter från de intagna. Några kortlekar finns inte och de går inte heller att köpa i kiosken, men det finns inget generellt förbud mot sådana. Eftersom flera av de intagna lider av en spelmissbruksproblematik och det ofta blir spel om pengar som i sin tur leder till konflikter är anstalten restriktiv till att tillåta kortlekar. Anstalten gör dock en prövning i varje enskilt fall om en intagen ska få inneha en kortlek eller inte. Anstalten var tvungen att stänga av funktionen text-TV eftersom det framkom att de intagna kunde kommunicera med andra via en chatt-funktion. Anstalten kommer att prova att ha en läsplatta på prov på ungdomsavdelningen. Anstalten följer den tekniska utvecklingen och tar kontinuerligt ställning till hur den tekniska utvecklingen kan underlätta anstaltens verksamhet.

Handläggning av framställningar från intagna

Anstalten kände inte till att framställningar från de intagna försvinner. Enligt anstalten går inte utesluta att det har hänt, men det finns tydliga rutiner om hur en hemställan ska hanteras. Om någon hemställan i undantagsfall försvinner i posthanteringen får det tillskrivas den mänskliga faktorn.

Anstalten kände inte heller till uppgifterna om att handläggningen av en hemställan kan ta lång tid eller att det dröjer innan ett beslut kan verkställas. Anstalten handlägger framställningarna från de intagna skyndsamt. En ansökan om telefontillstånd handläggs oftast inom tre dagar medan en hemställan om att få kontakta ett ombud i stort sett besvaras med vändande post. Det kan ibland ta tid att få prata med ett ombud eftersom de kan vara svåra att få tag i. För svårbedömda ärenden kan handläggningstiden vara något längre, men som högst två veckor. Sådana ärenden förekommer sällan, men de kan gälla exempelvis en hemställan om telefontillstånd i vissa fall när kontakter måste tas med andra myndigheter. Begäran om att få ut allmänna handlingar kan ta viss tid beroende på hur omfattande begäran är. Om det är en intagen som lämnar in många framställningar på en gång och under en kort tid brukar personalen ha ett samtal med den intagne. Detta görs också om en hemställan är svår att förstå för att se till att handläggningstiden ska bli så kort som möjlig.

Anstalten delade inte de intagnas uppfattning att besluten från anstalten är dåligt motiverade. Under de senaste åren har klienthandläggarna arbetat särskilt med bland annat att motivera beslut. Skälen för ett beslut anges alltid. Det kan emellertid vara så att den intagne inte läser beslutet eller inte vill förstå det om det innebär ett avslag på en hemställan. Anstalten berättade att den inte fattar beslut om en preliminär tidpunkt för när en intagen tidigast kan beviljas permissioner. Frågan prövas först när en intagen ansöker om permission.

Anstalten var medveten om att avdelningarna hanterar de intagnas önskemål om att få en kopia av hemställan och anstaltens beslut på olika sätt. För att komma till rätta med detta har anstalten särskilt informerat personalen om att huvudregeln är att den intagne alltid ska få en kopia av sin hemställan om han begär det. Det har dock inte varit enkelt att förklara att svaret på frågorna vad den intagne har rätt att

få del av och vad den intagne har rätt att inneha inte alltid stämmer överens. Om en intagen vill läsa domar eller utredningar är det alltid möjligt att komma till den administrativa avdelningen. Att det skulle vara en lång väntetid för att få läsa sådana handlingar kände anstalten inte till och anstalten dementerade också uppgifterna att intagna nekade att träffa tf. anstaltschefen. Att anstalten inte hade verkställt ett beslut om ersättning för förstörd egendom var ett misstag och anstalten kommer att tillse att utbetalningen sker så snart som möjligt.

Anstalten motsatte sig bestämt uppgiften att anstalten ska ha brett en annan intagen att översätta ett beslut om utvisning för en annan intagen. Enligt anstalten händer det att personalen ber intagna att tolka för andra intagna, men det gäller bara vardagsärenden. När det gäller tolkning av beslut eller liknande anlitar anstalten alltid tolk om ingen av personalen talar det aktuella språket.

Gemensamhet och avskildhet

Uppgifterna om att personal hotar med att placera en intagen i avskildhet eller på en normalavdelning kände anstalten inte igen. Att personalen skulle bestraffa den intagne som skickar anmälningar till JO stämmer inte heller. Anstalten menade att det pågår ett ständigt arbete med att utbilda personal om hur den ska agera vid provokation. Det händer emellertid att personalen får påminna de intagna på behandlingsavdelningen om den överenskommelse som gäller.

Anstalten bekräftade att de intagna på en avdelning varken fick duscha eller gå på promenad under de perioder som avskildheten varade, dvs. från kl. 16.40 den 11 februari 2016 till och med kl. 13.15 den 12 februari 2016 och från ca kl. 11.00 den 21 mars 2016 till och med ca kl. 13.00 den 23 mars 2016. Anstalten ville dock påpeka att avskildheten upphörde så snart den inte längre var nödvändig.

Kontakt med omvärlden

När det gäller telefoni hänvisade anstalten till de resurser som anstalten har och till de svårigheter som det slutna telefonsystemet inom Kriminalvården medför. Anstalten tycker att det är tråkigt att systemet medför negativa konsekvenser för de intagna. Det finns helt enkelt inte tillräckligt med resurser för att låta de intagna ringa till alla som de vill. Hur ofta en intagen ska få ringa till sina närstående är en prioriteringsfråga. Anstalten har valt att prioritera ungdomar och deras kontakter med sina föräldrar. Vidare har anstalten valt att prioritera vuxna som har barn. Att de intagna i anstalten Kumla kan ringa oftare till anhöriga är förståeligt eftersom den anstalten har betydligt mer resurser än denna anstalt. Enligt anstalten är det inte bra om det inte går att förstå anstaltens motivering till beslut. Anstalten kommer att anstränga sig mer för att få till stånd tydliga beslut. Det kan ibland vara svårt att få tag i de intagnas ombud och det händer att anstalten ringer upp ombudet för att boka en tid åt den intagne.

Kroppsbesiktning, kroppsvisitation och provtagning

Anstalten menade att kroppsbesiktningar endast görs av kvinnlig personal i undantagsfall om den intagne framför önskemål om att manlig personal ska utföra den i

stället. Det sker flera visitationer av de intagna varje dag och visitationerna planeras av en visitationsledare. Kvinnlig personal väljs inte bort vid skyddsvisitationer, men det finns i princip alltid manlig personal att tillgå om någon ber om det. Tiden för att sitta avskildhetsplacerad i avvaktan på urinprovstagning är fyra timmar, men kan förlängas med två timmar om den intagne vill det.

Anstalten bekräftade att den tillämpar en rutin som innebär att de intagna får visa munhålan för personal i samband med att de har tagit den medicin som ordinerats dem. Enligt anstalten finns det stöd för den undersökning som personalen utför eftersom det är i enlighet med läkarens anvisningar och då det endast är fråga om en okulär undersökning. I 8 kap. 1 a § andra stycket i Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd (KVFS 2011:1) om fängelse anges att kroppsbesiktning i form av en undersökning av en intagens munhåla, som avser annat än en okulär besiktning, ska utföras av läkare eller sjuksköterska i enlighet med av läkare meddelade anvisningar. Den okulära undersökningen är en viktig eftersom anstalten har problem med att intagna säljer medicin till varandra. De intagna som ska ta medicinen tar den inte medan intagna som inte har ordinerats den brukar den i stället.

Övriga frågor

Anstalten berättade att det blev ogörligt från säkerhetssynpunkt att de intagna fick ta med sig frukt till sysselsättningen i verkstaden eller Lärcentrumet. Anstalten beslutade i stället att tillhandahålla mellanmål i form av bröd och smör inne på sysselsättningen i verkstaden och i skolan.

Inspektionen avslutades.

ChefsJO låter till protokollet anteckna följande:

Av samtal med de intagna framfördes flera klagomål mot att anstaltens personal undersöker de intagnas munhålor i samband med intag av läkemedel i enlighet med av läkare föreskrivna villkor. Kriminalvården har som stöd för undersökningen hänvisat till 8 kap. 1 a § andra stycket i Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd (KVFS 2011:1) om fängelse där det anges att kroppsbesiktning i form av en undersökning av en intagens munhåla, som avser annat än en okulär besiktning, ska utföras av läkare eller sjuksköterska i enlighet med av läkare meddelade anvisningar. Med hänsyn till de uppgifter som har kommit fram under inspektionen har jag beslutat att inom ramen för ett särskilt upplagt initiativärende utreda anstaltens åtgärder i denna del.

Vid protokollet

Frida Nordholm

Justerat 2016-05-23

Elisabet Fura

Sändlista

Kriminalvården, anstalten Hällby

Kriminalvården, region Mitt

Kriminalvården, huvudkontoret